

בכל שבוע אני בוחר ממשורר שלווה אותו ובשיר שיעסיק אותו, ואפשר לי להתבונן בעולם במבט חדש. איני מפרסם כאן שירים ממשוררים שלחחים אליו לעיתים, אלא רק שירים שנוגעים בי באופן מיוחד, המלווים אותו כבר שנים רבות על מדפי הספרים שלו. לעיתים אני מוציא מן המדף ספר שира שעיני נחו עליו באופן מקרי, ועתים אני מhapus שיר או ממשורר שלו במחשבותי מתוך הרהර אחריו. השבוע נזכרתי בהודה עמייח, ובטרם בחזרתי בשיר המתאים כתבה לי את הקוראות של פוטו' וביקשה ממש להתייחס אל השיר 'המקום שבו אנו צודקים'. מיהרתי להסביר לה שאגני מבקר, ושההרהר שלו סובייקטיבי ופרטיו לגמרי, אבל לאחר שקרהתי את השיר שהצעה מצאתי בו את מה שחייבתי השבוע, ואני מביא אותו כאן לפניכם. תודה, לול'.

המקום שבו אנו צודקים/ יהודה עמיחי

רק פעם אחת פגשתי את יהודה עמיחי (2000-1924), שנולד בשם לודז'יג פפוייר, כאשר באתי לקבל ממנו שיר ל'פוט' בביטו' שבשכונת ימין משה בירושלים, לפני כשלושים שנה. באותו שנים פונתה השכונה מתושביה העניים, ואוכלוסה באמנים וביזרים, אך השיקום היה איטי, ואני זוכר את ביתו הצנוע של עמייחי, ואת דיליפת מי הגשם בכניסה. גם עמייחי היה צנע ופשוט, כמו השירים שכתב. אני משער שאחת הסיבות לפופולריות הרבה שלו היא הכתיבה פשוטה והdimiyim שככל קורא יכול להבין (כתיבה היוצרת תחושה של 'מקום בטוח' לכל קורא).

הפשטות של עמייחי איננה פשוטות, וגם אם נדמה לעיתים שהדברים מובנים מאליהם, בקריאה שנייה ושלישית הם מעוררים מחשבות רבות. 'המקום שבו אנו צודקים' מזכיר את הסיסמה 'ככבי אל תהיה צודק, תהיה חכם', שיצר מאוחר יותר הסופר אהרון שמי למשע פרסום של חברת 'הסנה' לניהוג זהירה.

לא במקרה אנחנו זוכרים את הסיסמה של חברת 'הסנה' יותר מאשר את השיר של עמייחי. הסיסמה שחבר אהרון שמי נטפסת בזיכרון כמו סיסמה של קוקה-קולה, דזוקא מפני שהיא פשנית וחד-מדנית. זו סיסמה פרזזקסלית, משומש שהיא נשמעת לנו נוכונה כל-כך, כמו 'צודקות', וזה הסיבה לכך שלמרות שאין מי שմסכים עם הסיסמה הזו אין לה כל השפעה על תאנונות-הדריכים.

עמייח' יודע שה'צדק' וה'חוכמה' אינם סותרים זה את זה, ושניהם מבוססים על אותה תפיסה רציונלית של טבע האדם. מי שמאמין שבני-האדם הם יצורים רציונליים, כפי שמקובל לחשוב בשלוש-מאות השנים האחרונות, יכול להטיף לחיים מוסריים וגם לצדק. זה גם הבסיס הרציוני של הדת היהודית, ולהוראה "צדק אצדק, פדרך" (דברים טז, כ'), המזהה את הצדק עם האמת.

הטבע האנושי אינו רציוני, כפי שכתב דניאל כהןמן, זוכה פרס נובל, בספרו *האחרון* (*Thinking, fast and slow*). ידעת האמת והצדק אינה משפיעה על התగובות האינטואיטיביות שלנו, ועל האופן בו אנו מתיחסים זה לזו. וזה הסיבה שמן המకום הצדוק לא יצאנו לעולם פרחים באביב) "כשם שהחוכמה לא תפחית את תאונות-הדריכים".

אם הייתה מבקר ספרותי יכולתי לכתוב עכשו על תפישת הצדק של עמייח', ועל האמצעים השירים בהם הוא מציג אותה בפני הקורא. אבל אוטי מעין דווקא האופן בו תופש עמייח' את טבע האדם, ואת הדרכו בה השיר שלו מאפשר לנו להתבונן בעולם במבט חדש, מبعد לעינינו שלנו.

כמובן מגלה, שעמייח' כלל אינו כותב על הצדק אלא על "המקום", "שהוא" המקום שבו אנחנו צדקיים. המלה החשובה במשפטזה אינה "צדקיים" אלא "מקום", משום שאת המלה "צדקיים" אפשר להחליף במלה 'חכמים', או 'ודעים', או כל מושג אחר המבטא אמונות מוחלטות. בכך קרוב עמייח' לקהילת, שהציגו "אל-תְּהִ צָדֵיק פֶּרְבָּה, אַל-תְּתַחֲצָם יוֹתָר" ("קהילת ז', טז"), כשהוא מדגיש את המלים" פֶּרְבָּה וְיוֹתָר", כלומר את מה שהופך את הצדק והחוכמה לקייזניות מסוכנת.

היפoco של הצדק אינם החוכמה, כפי שמשתמע מסיסמת הזהירות בדרכים. שהרי הטעות האנושית אינה נובעת מן הצדק אלא מרדיפת הצדק, כאמור מיוםיה קיזונית לדעת את האמת, ולכפות אותה על אחרים. כאשר אנו מזהים את חשיבות המלה" מקום" בשירו של עמייח', יוכל להסיק ש"מקום" שבו אנחנו צדקיים "אינו" 'המקום הבטווח', שהוא המנייע העיקרי בחיננו, והתנאי המרכזי לכל קשר אנושי (אין זה מקרה שהמקום הוא אחד מכינוי האל ביהדות). (המקום שבו אנחנו צדקיים "הוא" מקום בטוח כוזב, היוצר אשליה של ביטחון, ולמעשה מגביר את החרדה ואת הקונפליקטים בין בני-אדם).

במרכז השיר של עמייח' עומד" "מקום". זהו ביתוי לצורכי האנושי הבסיסי והעמוק ביותר, 'המקום הבטווח', אותו אנו מזהים בתחילת חיינו כחיק הורינו, ומאותר יותר אנחנו מחפשים אותו בבית (שהוא 'מבנה') ובמשפחה, בדת ובמדינה, באמונה ובאהבה". המקום שבו אנחנו צדקיים "הוא ביתוי קיזוני לצורך שלנו במקום בטוח, הגורם לנו להיאחז במקום בטוח כוזב, ש"הוא רמסס וקנעה גמו" פאר".

היפוכה של הקיצוניות הוא הספק והאהבה, שהם התנאים ליצירת תחושה של מקום בטוח. הצירוף של "ספקות ואקבות" אינו מתיישב, בקירה ראשונה, משום שגם גהגים, בטעות, להחליף בין אהבה לבין התאהבות, שהיא ביטוי קיצוני של תחושות מוגזמות ומוחלטות. אבל שלא כמו התאהבות הקיצונית והזמנית, הכרוכה תמיד בתחשות חרדה, האהבה היא המקום הבטוח האופטימלי, דווקא משום שהיא מוחלטת, ומשום שהיא כרוכה בהתקוונויות ובהתאמאה יומיומית, בהטלת ספק האפשרית רק במקום של אמון וביטחון.

המציאות שבה אנחנו חיים אינה קלה. לעיתים היא רמוסה וקשה "כמו חץ", ובכל מקום היא מצירה לנו את "פְּנִית אֲשֶׁר נָחַר". אם נחפש את הביטחון באופן חד-צדדי וקיצוני, כלומר מתוך נקודת המבט הפרטית שלנו שהיא "ספקום שבו אנו צודקים", נחזק דווקא את מה שמעורר את הביטחון ומחמיר את המקום הבטוח.

אהבה אינה חששת מפני הספק, שכארה מעורר את הביטחון הזמני, אבל דווקא השני היומיומי, הקבוע, הוא מה שמתחח את הקרקע, ומאפשר לה להצמיח" פְּרִיחִים בָּאָבִיב". לפני ארבע שנים, כשמכרנו את ביתנו שבגאל ועברנו להתגורר בכפר קטן בבולגריה, עשו הורי על הבחרה שלנו, בה רואו בגידה בהם ובגידה במולדת, ומאז הם מסרבים לבוא ולבקר בביתנו החדש. מנוקדות מבטם הם צודקים, כמובן, ובעור הצדוק הזה הם משלמים גם בויתור על האהבה, ועל הקשר עם נכדיהם.